

TEMA MONOGRÀFIC

Educar des de les perifèries. L'Escola d'Adults
Freire (Nou Barris, Barcelona, 1972-1986)
Educating from socially deprived areas.
«Freire» Adults' School (Nou Barris, Barcelona,
1972-1986)

Enrique Tudela Vázquez
etudelv@uoc.edu
Universitat Oberta de Catalunya (Espanya)

Data de recepció de l'original: setembre de 2019

Data d'acceptació: gener de 2020

RESUM

Aquest article analitza l'experiència d'un centre de formació de persones adultes que va sorgir com a resposta davant la situació cultural i necessitats educatives dels barris obrers del nord de la ciutat de Barcelona, particularment el districte de Nou Barris, entre finals de la dictadura franquista i meitats de la dècada de 1980. Les mancances percebudes per la població, van propiciar l'engegada de diverses iniciatives per part dels moviments veïnals, amb especial interès en les propostes de renovació pedagògica. Fruit d'això va ser la creació d'un ampli teixit de projectes socials, culturals i educatius entre els quals destaquem l'Escola d'Adults Freire.

PARAULES CLAU: Educació d'Adults, Moviment Veïnal, Paulo Freire, Renovació Pedagògica, Cultura Popular.

ABSTRACT

This article analyzes the experience of an adult education centre that emerged as a response to the cultural situation and educational needs of the working class neighbourhoods in the north of the city of Barcelona, particularly the district of Nou Barris, between the end of Franco's dictatorship and the mid 1980s. The shortcomings detected among the population, led to the implementation of various initiatives by local movements, with special emphasis on the proposals for pedagogical renewal. The result of this was the creation of a wide network of social, cultural and educational projects, among which we highlight «Freire» Adults' School.

KEY WORDS: Adult Education, Local Movements, Paulo Freire, Educational Renewal, Popular culture.

RESUMEN

Este artículo analiza la experiencia de un centro de formación de personas adultas que surgió como respuesta ante la situación cultural y las necesidades educativas de los barrios obreros del norte de la ciudad de Barcelona, particularmente el distrito de Nou Barris, entre finales de la dictadura franquista y mediados de la década de 1980. Las carencias percibidas por la población propiciaron la puesta en marcha de diversas iniciativas por parte de los movimientos vecinales, con especial interés en las propuestas de renovación pedagógica. Fruto de ello fue la creación de un amplio tejido de proyectos sociales, culturales y educativos entre los que destacamos la Escuela de Adultos «Freire».

PALABRAS CLAVE: Educación de Adultos, Movimiento Vecinal, Paulo Freire, Renovación Pedagógica, Cultura Popular.

I. INTRODUCCIÓ. BARRIS EN MOVIMENT

A les següents pàgines pretenem abordar les experiències d'educació d'adults que van tenir lloc en alguns barris obrers del nord de la ciutat de Barcelona durant les dècades de 1970 i 1980. Ens detindrem en particular en un dels casos més emblemàtics de tots, el Centre de Cultura Popular Freire,

posteriorment denominat Escola d'Adults Freire i actual Centre de Formació d'Adults Freire, situat al barri de Verdum del districte de Nou Barris.

Com ha estat assenyalat, la renovació pedagògica impulsada per l'educador i filòsof brasiler Paulo Freire (1921-1997) va contribuir a augmentar l'interès per l'educació d'adults a Espanya durant la dècada dels setanta i va influir en les actituds dels docents, en la configuració de projectes educatius i en l'aposta per l'educació per transformar la societat.¹ L'experiència que va tenir lloc entorn del Centre de Cultura Popular Freire, a partir d'ara Escola Freire, va contribuir decisivament a enfortir el teixit cultural reivindicatiu que va acompanyar les lluites per la millora de la qualitat de vida als barris obrers del nord de la ciutat de Barcelona. De la mateixa manera, constitueix un bon exemple del desenvolupament d'un model i perspectiva sobre l'educació de persones adultes. Aquesta supera l'herència de la dictadura, que considerava l'educació d'adults no com un dret, sinó com una concessió fruit de la bondat dels governants, una mera eradicació de l'analfabetisme i una oportunitat per inculcar la ideologia franquista, subordinant novament el paper de la dona.²

El context en el que va tenir lloc el naixement de l'Escola Freire coincideix amb el desenvolupament urbanístic de les noves perifèries urbanes barcelonines en les dècades centrals del segle xx. Durant la dictadura franquista, la ciutat de Barcelona va experimentar un creixement considerable, particularment en l'etapa que comença en la dècada de 1960 i arriba fins a mitjan dècada de 1970. Partint d'una població escassament superior al milió de persones en 1940, vint anys més tard va augmentar fins al milió i mig en 1960 i el seu nombre es va disparar en la dècada següent, de manera que cap al 1975, l'àrea metropolitana de Barcelona tenia gairebé tres milions d'habitants.

Aquest creixement es va produir en forma de barriades perifèriques, que van passar de ser part minoritària de la trama urbana de Barcelona i els seus municipis confrontants, a convertir-se en part essencial de la capital catalana i constituir la pràctica totalitat de la trama urbana en ciutats com Badalona, Santa Coloma de Gramenet i L'Hospitalet de Llobregat. Per al cas de Barcelona, el major volum de construcció es va concentrar en el període 1960-1975, coincidint amb l'augment de la promoció d'habitatge privat, que va començar en la segona meitat de la dècada de 1950 i que va venir a sumar-

1 GROVES, Tamar. «Paulo Freire, la educación de adultos y la renovación pedagógica (1979-1983)», *Tendencias pedagógicas*, 27 (2016), p. 161-176.

2 FLECHA, Ramón; LÓPEZ, Ferran; SACO, Raquel. «L'educació d'adults a Catalunya: des de finals del franquisme fins avui», *Perspectiva Escolar*, 122 (febrer 1988), p. 2.

se a les promocions públiques de polígons d'habitatges de l'Obra Sindical del Hogar. A això hem d'afegir les grans extensions que des de la postguerra havien aconseguit els enclavaments barraquistes i les urbanitzacions marginals construïdes per les famílies treballadores, sobre parcel·les adquirides en les fal·des de la serra de Collserola, transformant definitivament el paisatge de Barcelona i la seva configuració social.

Els protagonistes d'aquest procés de canvi van ser les onades migratòries, procedents fonamentalment de les comarques de l'interior de les províncies orientals d'Andalusia i d'altres regions, que van recobrar força en finalitzar la guerra civil i van instal·lar-se a la ciutat de Barcelona i les seves poblacions més properes. Aquesta onada migratòria va contribuir també a l'augment de la població barcelonina, la qual es va veure afavorida per l'allargament de la supervivència vital i el repunt de la fecunditat que va potenciar l'estructura d'edat dels immigrants: joves i adults joves que arribaven a la ciutat buscant millors perspectives laborals i econòmiques.³

Aquesta extensió de Barcelona cap al nord tenia com a funció albergar barris dormitori, combinant l'autoconstrucció amb promocions d'habitatge públic i privada. Entre 1950 i 1963, Nou Barris va créixer de 100.000 a 220.000 habitants. En la seva majoria es tractava de famílies obreres immigrades, que havien trobat en els terrenys propers als vessants de l'extrem nord de la Serra de Collserola un lloc econòmic per residir a la ciutat. El caos urbanístic i el desenvolupament especulatiu, amb el suport de l'administració franquista, van definir uns barris marcats per la falta d'accessibilitat i l'absència d'equipaments. El panorama es va veure especialment agreujat com a resultat de la gestió de l'alcalde Josep Maria Porcioles al capdavant del consistori barceloní entre 1957 i 1973.

Des que en 1970 fos creada, al barri de Trinitat Nova, l'Associació de Veïns de Nou Barris, que coordinava inicialment representants de nou barris obrers de l'extrem nord de Barcelona, les constants accions veïnals van aconseguir a poc a poc situar aquest lloc en el mapa i l'agenda dels governants municipals. Els «Nou Barris» constituïen un ampli territori que fins a aquell moment es trobava exclòs i abandonat de la dinàmica social i cultural de la ciutat. Per a molts barcelonins i barcelonines aquells barris senzillament no existien. No obstant això, a la fi de la dècada dels seixanta aquells barris de treballadors i treballadores anirien superant els dèficits estructurals que sofrien mitjançant

3 LÓPEZ GAI, ANTONIO. *Canvis residencials i moviments migratoris en la renovació poblacional de Barcelona*. Barcelona: CTEESC-Consell de Treball Econòmic i Social de Catalunya, 2008.

una dinàmica creixent de mobilització. La combinació de militants de diverses organitzacions d'extrema esquerra i anarquistes amb activistes veïnals, va donar forces a un moviment de lluita que va desplegar diverses estratègies combinades per pressionar els últims ajuntaments de la dictadura. D'aquesta manera, la manca de transport públic va ser resolta amb el segrest d'autobusos, i la d'escoles o semàfors va ser visibilitzada amb mobilitzacions als carrers. D'altra banda, les lluites per implementar i estendre la infraestructura sanitària i contra la contaminació industrial o la reivindicació de zones verdes també van anar guanyant força.

Paral·lelament a aquests moviments, van desenvolupar-se amb força les inquietuds culturals, motiu del primer associacionisme que es va produir al territori. Al voltant de les vocalies de cultura de les associacions de veïns i de locals com el Centre Social Roquetes, l'esmentada Escola Freire o la Peña Enrique Morente, més o menys vinculats amb la parròquia de Sant Sebastià, del barri de Verdum, o al voltant del Centre de Vida Comunitària «La Ponderosa» de Trinitat Nova, confluirien diferents generacions de veïns i veïnes per promoure festes majors, biblioteques populars, cinefòrums, exposicions, *guateques*, excursions, classes de suport escolar, teatre i música. Fruit d'aquesta dinàmica sorgirien iniciatives com les Olimpíades Populars organitzades en 1973 o el paper cada vegada més rellevant que anirien aconseguint les vocalies de cultura a cada barri, com va ser el cas de Prosperitat. El naixement de l'Escola Freire s'inscriu plenament en aquesta dinàmica de construcció d'organització popular durant la dècada de 1970.

2. ELS ORÍGENS DE L'ESCOLA FREIRE

Els moviments de renovació pedagògica, que aspiraven a desenvolupar models educatius alternatius a l'escola franquista, van tenir presència en el districte de Nou Barris des de començaments de la dècada de 1960, fonamentalment en l'àmbit de l'educació infantil. Un dels exemples més destacats va ser l'escola infantil Ton i Guida, impulsada per Maria Antònia Canals al barri de Verdum, que va inaugurar el seu curs al 1962-1963 inspirada en la pedagogia Montessori.⁴ En el seu llibre *L'ensenyament a Nou Barris 1933-1990 (Verdum, Prosperitat, Roquetes, Trinitat Nova, Guineueta)* Roser Solà i

⁴ SOLÀ I MONTSERRAT, ROSER. *L'Escola Ton i Guida. Quan la pedagogia activa va anar al suburbi (Barcelona 1962-1994)*. Barcelona: Edicions 62, 2003.

Montserrat, antiga docent en el districte, recorda com la gran onada migratòria en les dècades de 1950-1970 va provocar una forta demanda d'escoles. Davant aquesta situació, l'administració estatal va reaccionar amb retard en la construcció d'escoles, entre altres coses a causa de la lentitud burocràtica o la falta de terrenys. Per la seva banda, la iniciativa privada va respondre des del primer moment obrint al territori acadèmies i escoles, que en la majoria dels casos se situaven en espais inadequats, amb classes molt nombroses i un professorat poc preparat. Per la seva banda l'església compromesa socialment també va crear escoles, tant a través de les parròquies com de les congregacions religioses. La dinàmica d'algunes de les parròquies del barri va ser el que va propiciar el sorgiment de l'Escola Freire.

Al començament de la dècada de 1970, un grup de dones que assistien a classes per a persones adultes, en el districte proper del Guinardó, van veure la necessitat de replicar l'experiència i crear un altre centre de similars característiques a Nou Barris. La ubicació al barri de Verdum va estar motivada per ser el més cèntric, per a això van comptar amb el suport del rector Manel Folch, qui va acollir la proposta en un moment en el qual la seva parròquia estava oberta a aquestes iniciatives.⁵ D'aquesta manera van començar les classes en el curs 1972-1973 en els locals de la parròquia de Sant Sebastià, situada en el número 100 del carrer Viladrosa, amb el nom de Centre de Cultura Popular Freire.

Dues de les iniciadores de l'Escola Freire, Maria Rosa Martínez i Maria Lluïsa Serralta, relaten que van escollir el nom de Paulo Freire inspirades per la seva filosofia i la seva experiència amb el programa d'alfabetització que es va dur a terme a Brasil. Coincidien amb la seva postura que no solament és necessari ensenyar a llegir i escriure, sinó que també és fonamental desenvolupar una consciència dels propis problemes i de l'entorn social del moment.⁶ La inquietud del grup de dones promotores, conscients de les manques educatives de les dones en aquests barris, va motivar que des d'un principi es pensés en un centre destinat particularment a les dones casades.

5 CUADRENCH, Joan. *Sant Sebastià de Verdum. Mig segle d'una parròquia de barri, 1958-2008*. Barcelona: Parròquia de Sant Sebastià, 2008.

6 Aquests elements de la filosofia pedagògica de Paulo Freire quedarien reflectits en el seu concepte de «Dialogicidade», que expressa la necessitat de rescatar la dimensió dialògica de l'aprenentatge, inherent a la naturalesa humana i de comprendre en un procés col·lectiu d'acció-reflexió, els condicionants, l'alienació, la determinació de classe, la problematització de la pròpia vida. En un procés dialògic, dona sentit als continguts d'un procés de continu de conscienciació. En aquest sentit, l'acte educatiu és profundament polític. Souza, Ana Inês. *Paulo Freire. Vida e obra*. Sao Paulo: Expressão Popular, 2002.

Consideraven que per l'educació rebuda i el temps que els havia tocat viure, la marginació era palesa i això dificultava les possibilitats d'actualitzar-se. Tal com ho expressava un document intern de l'època: «Haviem viscut una època en què la dona estava relegada exclusivament a les labors de la llar, marginada del món del treball, ja que el sistema social existent així ho hi havia decidit. No és que l'home treballador estigués en un millor nivell cultural, però sí que tenia accés a relacionar-se amb altres persones en el treball i en altres mitjans socials, la qual cosa difícilment s'aconsegueix estant tancada a casa».⁷

A mesura que es va anar divulgant al barri l'existència del centre, entorn de vint dones van començar els estudis primaris. No obstant això, aviat es va confirmar la necessitat d'obrir-la a la participació d'homes i es van ampliar els horaris i matèries per poder incloure a persones en procés d'alfabetització i «neoelectores». De forma paral·lela, un dia a la setmana es dedicava a xerrades o cursets, intentant recollir els temes d'interès del moment. Durant aquells primers anys l'horari d'obertura diari era de 16h a 18h i s'impartien classes d'alfabetització, cultura general, certificat d'estudis primaris, graduat escolar i català.

Durant el curs 1975-1976, per iniciativa de l'Associació de Veïns de Verdum, es va impulsar un curs de Graduat Escolar en els locals facilitats per una congregació religiosa del barri, en el col·legi Luz Casanova i amb horari nocturn. Durant aquest curs l'Escola Freire va començar a participar als espais de coordinació que existien amb altres escoles d'adults que funcionaven de manera similar a Barcelona i la seva àrea metropolitana. Amb anterioritat a aquest moment, l'Escola Freire no sembla haver participat als espais de coordinació que des de 1973 a 1976 es van donar entre diversos col·lectius catalans d'educadors.

La Coordinadora d'Escoles d'Adults de Catalunya va ser una de les iniciatives més famoses en el camp de l'educació per a adults a Espanya en aquell període. Al 1973, un grup de professors d'adults en barris de classe treballadora de Barcelona va organitzar reunions per analitzar la teoria i la metodologia de Freire. Tres anys després, a l'abril de 1976, el grup va fundar una organització per consolidar el treball en els col·legis, realitzar recerques, preparar materials i donar cursos, creant la Coordinadora d'Escoles d'Adults de Catalunya, que posteriorment va passar a ser el Servei per l'Educació Permanent dels Treballadors (SEPT). Amb el temps, aquesta iniciativa es va

⁷ Document intern Escola Freire. Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris (AHRNB). Traducció pròpia del castellà.

integrar en el sector públic de Catalunya.⁸ Fruit de la pressió duta a terme per aquesta Coordinadora d'Escoles d'Adults es va aconseguir que el Ministeri d'Educació i Ciència nomenés 35 mestres per a Barcelona i la seva província exclusivament dedicats a l'educació d'adults, i una d'aquestes persones va ser adjudicada per a l'Escola Freire.

3. POLSOS AMB L'ADMINISTRACIÓ: LA LLUITA PER L'AVALUACIÓ CONTÍNUA I LA CONSTRUCCIÓ DE LA NOVA ESCOLA FREIRE

Per a comprendre millor la creixent dinàmica reivindicativa que es va dur a terme des de la Coordinadora d'Escoles d'Adults, inclosa en ella l'Escola Freire, amb l'objectiu d'aconseguir el reconeixement d'un mètode pedagògic basat en la importància de l'avaluació contínua i en l'afirmació de la seva autonomia, comptem amb testimoniatges que permeten explicar la força que van aconseguir acumular les escoles i el pols que van mantenir amb l'administració fins a aconseguir alguns dels seus objectius. En la seva obra sobre l'educació en Nou Barris, Roser Solà inclou una descripció sobre el funcionament de l'escola en aquells primers anys: inicialment tot el personal era voluntari, en gran part format per mestres i professors/es del barri que sentien la necessitat de col·laborar en l'alfabetització d'adults, la majoria de procedència immigrada. L'autora destaca que l'escola funcionava de forma molt democràtica. Tot es discutia en una assemblea periòdica que era el lloc on es decidia la marxa de l'escola i organitzava el funcionament de la mateixa.⁹

En aquest context es va produir una important reivindicació per la defensa del mètode d'avaluació contínua per obtenir el Graduat Escolar durant el curs 1977-1978, poc després d'haver obtingut un reconeixement oficial per part de l'administració. En un document anònim dipositat a l'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris, signat per una persona que respon a la inicial J i que va obtenir el graduat escolar en el curs 1977-1978, es descriu amb detall com es

8 Segons un testimoniatge publicat en 1988, les reunions periòdiques que entre 1973 i 1976 van donar lloc a la creació de la Coordinadora es van produir entre un col·lectiu d'educadors d'adults que treballava en el Camp de la Bota, la Barceloneta, Santa Rosa (Santa Coloma de Gramanet) i Can Serra de L'Hospitalet. Gradualment es van anar incorporant a aquestes reunions educadors, educands i gestors dels barris de Can Puigjaner (Sabadell), Sant Roc (Badalona), Carmel i Bon Pastor (Barcelona) i Can Vidalet (Esplugues de Llobregat), a més de persones d'altres barris interessats. FLECHA, Ramón; LÓPEZ, Ferran; SAGO, Raquel. *Op. Cit.*, p. 3.

9 SOLÀ I MONTSERRAT, Roser. *Op. cit.*

va dur a terme la mobilització de refús unànime per part dels alumnes i mestres per rebutjar el model d'examen final per a obtenir el graduat escolar i defensar fos com fos l'alternativa de l'avaluació contínua. Segons aquest testimoniatge, després de celebrar diverses assemblees es va acordar exigir a la Inspecció que les notes per accedir al títol de graduat escolar anessin posades d'acord amb els treballs realitzats al llarg del curs. Després d'explicar als inspectors educatius la posició de l'escola, emparada per la normativa de la llei d'Educació General Bàsica, es va aconseguir un acord que no va ser respectat, atès que va tractar d'imposar-se novament un examen final sense acceptar les notes de l'avaluació contínua. El testimoniatge consultat refereix la tensió de les assemblees a partir d'aquest moment, davant la necessitat d'obtenir el títol que tenien alguns alumnes. Malgrat això es va acordar no acceptar l'examen en les condicions proposades per la Inspecció: «El dia indicat per a realitzar l'examen ens presentem tots davant Inspecció. La policia ja ens esperava. Una comissió va a parlar amb l'Inspector i li exposa la postura presa. No hi ha diàleg; només l'ordre que ens anéssim cadascun al seu centre per a fer l'examen; i un consell als alumnes: no ficar-se en embolics. A continuació ens traslladem a un local per debatre la situació. S'acorda anar als centres, i solament omplir l'espai destinat a Redacció: Tema lliure. Aquí es redactarà una denúncia de la situació i com s'entén l'ensenyament d'adults i l'avaluació contínua. També s'acorda fer les actes amb nota única igual per a tots i presentar-les a la Delegada del Ministeri. I finalment s'acorda solidaritzar-se amb els professors davant les amenaces que rebien d'Inspecció, qui també ens va comunicar a cada alumne i per escrit, que els professors desobeïen les normes del MEC i no miraven pels interessos dels alumnes [...]. Unes setmanes més tard, a finals de juny, rebem la citació per a un nou examen. Inspecció al·legava per a repetir l'examen tenir "dubtes raonables" sobre irregularitats en l'anterior examen. La resposta que vam donar va ser: presentar-nos a l'hora indicada en el local on s'anava a realitzar l'examen, i després de comunicar a l'Inspector que no realitzaríem l'examen i que demanàvem la seva dimissió, li lliurem la còpia de la denúncia que contra la seva actuació realitzem per vies jurídiques».¹⁰

Finalment es va aconseguir la dimissió de l'inspector i es van renovar les converses amb l'administració fins a aconseguir l'acord de poder fer l'examen a la pròpia escola, el contingut de la qual estigués marcat per la Inspecció però que pogués ser modificat en un 20% per cada professor i prenent en compte les

10 «Testimoniatge anònim de "J.", que va obtenir el Títol de G.I. en el curs 77-78». AHRNB. Traducció pròpia del castellà.

avaluacions del curs. A pesar que la lluita per aconseguir el títol segons aquests criteris va ser llarga, es va aconseguir sensibilitzar l'opinió pública a través de la premsa i ràdio, establint un precedent perquè es respectés l'avaluació contínua i els interessos temàtics dels adults.¹¹

Tornant a l'Escola Freire, durant aquest curs 1977-1978 es va produir la unificació entre el grup que utilitzava els locals de la parròquia i el grup impulsat per l'Associació de Veïns, la qual cosa va portar a reclamar la construcció d'un nou espai on poder albergar la creixent demanda de matrícules, ja que els locals utilitzats eren insuficients. Després d'una llarga lluita amb l'administració i de la pressió organitzada per la quantitat de persones matriculades, l'Escola Freire va aconseguir ser escola pública i que s'escotés la construcció d'un nou edifici, aixecat per l'administració municipal en un solar permutat a la congregació religiosa de les Dames Apostòliques. L'Escola d'Adults Freire va ser la primera de la província de Barcelona a ser edificada amb aquesta finalitat i es va inaugurar sense tenir les instal·lacions acabades.

Documentació interna de l'Escola Freire, que podem datar en els anys 1978-1979, transmet la consciència de l'educació d'adults com un dret per a la classe treballadora.¹² Aquest sentiment va impulsar les exigències de les persones que van protagonitzar la lluita per l'escola, reclamant més recursos i professorat per part de l'administració per atendre les necessitats de la nova Escola Freire. Fruit d'aquestes pressions, durant el curs 1978-79 es van incorporar tres mestres més, de manera que la nova Escola Freire, situada ja en el seu emplaçament definitiu, va començar a funcionar amb normalitat en el curs 1980-81.

11 *Ibidem*.

12 En aquest sentit, un testimoniatge de l'època recollia aquestes reflexions anònimes: «Crec que tenim dret a alguna cosa que ens va ser negat en la nostra infantesa i joventut. Aconseguiu, a força de lluita, que al barri de Verdum edificassin una escola per a adults. Aviat estarà acabada però, què farem amb ella? Hi ha 600 persones matriculades i moltes altres pensant poder fer-ho [...]. De què som culpables per a que per dues vegades se'ns deixi sense tenir accés a la cultura? Serà el nostre pecat ser fills d'obres que l'única cosa que van fer va ser treballar molt per engreixar la butxaca d'algun?» AHRNB. Traducció pròpia del castellà.

4. «SENSE CULTURA NO ÉS POT SER LLIURE». EL MODEL DE FUNCIONAMENT DE L'ESCOLA FREIRE

En un document de presentació publicat a l'abril de 1979 per l'encara denominat Centre de Cultura Popular Freire, s'afirmava que el propòsit de l'escola era ser un servei d'educació permanent d'adults, oferint una formació cultural bàsica. Segons la seva pròpia definició, les seves característiques bàsiques podien resumir-se en set punts:

1. Estar al servei de la classe treballadora adulta, sense límit d'edat.
2. Ser escola pública i aconfessional, finançada per l'administració pública.
3. Estar gestionada democràticament per tots els participants en el procés educatiu, on la seva expressió de coordinació es materialitzava en el Claustre, per a qüestions ordinàries; i en l'Assemblea, per a qüestions decisòries.
4. Estar integrada, de forma unitària, a la problemàtica del barri, i mantenir contacte amb les centrals sindicals, forces polítiques i altres organismes populars sense vincular-se especialment a cap d'ells.
5. Estar controlada pels organismes populars de l'àmbit territorial.
6. Rebutjar qualsevol tipus de jerarquització interna.
7. Promocionar la cultura catalana, valorant les cultures d'origen i respectant al màxim a la persona com a tal». ¹³

Els objectius de l'escola passaven per reivindicar l'accés a l'educació bàsica, que per raons polítiques i històriques s'havia negat a la classe treballadora, així com facilitar una formació cultural bàsica amb contingut de classe. D'aquesta manera es proposava promoure la formació permanent de la persona adulta perquè pogués participar, individualment i col·lectiva, amb esperit crític, en el canvi social. El testimoniatge recopilat per Roser Solà d'una religiosa compromesa socialment amb el barri i que participava en l'Escola Freire, mostra com era el funcionament de l'escola en aquells anys: «M'impresionà la tasca que allí realitzaven unes quantes dones; totes es consideraven alumnes, aprenien les unes de les altres. Estaven ben convençudes que era necessari aprendre a llegir i escriure i, a més, tenir consciència dels propis problemes i dels de l'entorn social on es viu. En conèixer la tasca del pedagog Freire, no van dubtar a l'hora de donar nom al projecte i van posar en pràctica el

13 «Centre de Cultura Popular Freire». AHRNB.

seu pensament: “Tots nosaltres sabem coses; tots nosaltres ignorem coses”. Per això aprenem sempre. S’aprenia sense “mestres”». ¹⁴

D’aquesta manera, quant a la seva metodologia, es posava de manifest que la finalitat primordial era aconseguir la formació integral de l’adult, responent a les seves necessitats objectives i evitant el simple emmagatzematge de dades. D’aquesta manera, i en considerar-se, en tant que escola, com un instrument humanitzador i alliberador, va basar els seus mètodes i tècniques en aspectes com assumir la pròpia història, la comprensió de la realitat i l’esperit crític. En aquest sentit, la creació de l’ideari del centre es va fer de forma comuna, amb àmplia participació, i el lema triat va ser el de «Sense cultura no és pot ser lliure».

A finals del curs 1979-1980 es va celebrar una assemblea general on un representant de cada curs i curset va informar del balanç discutit a les seves respectives classes. Van destacar entre els punts de coincidència la valoració positiva de la metodologia aplicada a les classes, així com de l’estructura de funcionament. Atès que l’escola havia organitzat també un servei de guarderia per facilitar l’accés a la cultura a les mares i pares que se’ls havia negat l’educació a l’edat infantil, un aspecte a destacar va ser la bona valoració que va obtenir aquest servei, considerat imprescindible. Per tant, es va considerar vital mantenir-lo i elaborar un sistema rotatiu amb la participació de tots per alleugerir la càrrega econòmica que suposava a l’escola. ¹⁵

Com a deficiències es va valorar la falta de material de consulta i l’escassetat de personal, atès que l’escola solament comptava amb quatre mestres contractats. Es va emfatitzar la necessitat d’augmentar la participació en l’organització de tasques i lluita de l’escola, a més de fer més sòlida la coordinació amb altres escoles d’adults. També es va destacar la necessitat de realitzar una «extensió dels problemes de l’escola, participant orgànica i físicament en els organismes populars del barri, com són les Associacions de Veïns. També aniria bé presentar les nostres activitats a les festes i actes populars». Un altre element a destacar va ser el de realitzar més excursions, sortides i visites culturals, reforçant amb això els objectius pretesos per l’escola.

Al llarg de la dècada de 1980 van sorgir altres projectes d’educació d’adults en el districte de Nou Barris, com van ser l’escola situada en el col·legi Tomás Moro del polígon de Canyelles o l’escola d’adult del barri de

14 Testimoni de Mercè Sunyol a SOLÀ I MONTSERRAT, Roser. *Op. cit.*, p. 101.

15 «Resum de l’Assemblea General celebrada el dia 4 de juny de 1980». AHRNB.

Prosperitat, situada al carrer Baltasar Gracián, però sens dubte va ser l'Escola Freire la que va tenir un major nombre d'alumnes i una oferta educativa més àmplia. Durant el curs 1981-82 l'Escola Freire va arribar a tenir unes mil cent persones matriculades. Comptava amb vuit mestres que atendien a cinc nivells bàsics: alfabetització, «neoelectors», certificat d'estudis primaris, graduat escolar, nivell I i II. Tot això sumava 470 alumnes. A més de l'ensenyament reglat, l'escola ofería 35 curssets monogràfics que acollien a 620 alumnes i on col·laboraven 25 monitors/es, alguns dels quals eren alumnes dels cursos reglats. A la primera meitat de la dècada de 1980, l'experiència dels cursos monogràfics va plantejar la necessitat de concebre i realitzar un pla pedagògic d'Educació Permanent d'Adults (EPA) més integral i més racional. Segons afirmaven alguns dels professors de l'escola en un article publicat al 1985 en el número de maig de *Cuadernos de Pedagogía*: «El nostre treball com a mestres a l'escola d'adults ens fa veure que EPA engloba un concepte de significat més ampli del que té en realitat per a l'Administració. La programació actual dels cursos bàsics només contempla continguts mínims, que l'alumnat supera passant per diverses etapes. Queden al marge altres aspectes de la personalitat. La nostra experiència és que molts alumnes, acabat l'ensenyament bàsic, no segueixen en FP o BUP, però desitgen una formació més completa. Uns altres, una vegada superat l'analfabetisme, per motius personals, d'edat, etc., tampoc desitgen continuar en els cursos bàsics».¹⁶

Per a ells oferien curssets organitzats en diverses àrees amb la finalitat de desenvolupar un altre tipus d'inquietuds. D'aquesta manera presentaven l'enfocament de les diverses àrees dels curssets:

- «- Els de l'àrea Artística els faran comprendre altres llenguatges de comunicació i els desvetllaran la seva capacitat creadora.
  - L'àrea Humanística els relacionarà amb altres cultures i els facilitarà instruments per fer una lectura, tant bé com sigui possible, de la realitat.
  - L'àrea Científica els mostrarà com l'home pot transformar la naturalesa i els ajudarà a constatar les conseqüències d'aquesta transformació.
  - L'àrea Professional els capacitarà en els aspectes tècnics de les disciplines que no siguin competència de la FP.
  - L'àrea d'Expressió els facilitarà i educarà els seus propis recursos personals.
- Per tot això, afirmaven que una experiència d'aquest tipus resultava vàlida

16 JUNCADILLA, Rafael; LOBO, Juana; MARÍN, Moncho. «La escuela de adultos Freire», *Cuadernos de Pedagogía*, 125 (maig 1985), p. 20. Traducció pròpia del castellà.

personalment i socialment, especialment vàlida quan l'entorn resultava deficitari».¹⁷

Però si per alguna cosa es va caracteritzar l'Escola Freire durant la dècada de 1980 va ser per la valuosa i intensa tasca que va realitzar en el districte de Nou Barris per a la promoció cultural del territori. Fidel al lema que en el seu moment havia escollit, l'activitat cultural sempre va ser central en l'Escola Freire. Les activitats promogudes per l'escola propiciaven la participació de tot l'alumnat, sempre en la línia d'afirmar que l'educació és molt més que aprendre a llegir i escriure. Durant aquells anys, ja fos dins del recinte de l'escola com fora d'ella, l'Escola va estar particularment oberta a promocionar la cultura del barri organitzant festes populars. Aquesta dinàmica era impulsada per un grup de treball dins de l'escola, dedicat a preparar i promocionar tot un seguit de activitats, entre les quals es trobaven visites a museus i exposicions, sortides a teatres i concerts, i excursions per la geografia catalana.

Un dels objectius de les sortides i visites era aconseguir que els i les alumnes coneguessin, a més del seu propi barri, la ciutat de Barcelona, doncs es donava el cas que moltes persones immigrades no coneixien el centre de la ciutat i amb prou feines havien sortit de Nou Barris. Aquestes sortides conjuntes al centre de la ciutat tenien com a objectius principals assistir a algun espectacle i aprendre a moure's amb transport públic. El testimoniatge de Tomàs Ferrer Pallarés, mestre de l'Escola Freire, sobre la tasca realitzada per una de les seves companyes i també mestra a l'escola, Juana Lobo, dóna una mostra de com l'equip docent de l'escola promovia aquest tipus d'activitats, considerades part de l'activitat pedagògica que duïen a terme. En referir-se a la tasca docent de Juana Lobo, Tomàs Ferrer relata: «El seu mètode d'alfabetització era viu i canviant, adaptat a la realitat des dels seus alumnes, buscant sempre enfortir no només l'àmbit estrictament lingüístic sinó el cultural, el social, el polític... Què satisfeta se sentia quan els seus alumnes tornaven al barri i relataven com havien "baixat" a la ciutat, és a dir al centre de Barcelona, i havien estat capaços de llegir en el metro, als aparadors dels comerços o a qualsevol altre espai els missatges que antany semblaven misteris, secrets fora de l'abast d'ells».¹⁸

D'altra banda, el fet de disposar d'una àmplia sala d'actes al nou edifici de l'Escola Freire, va propiciar la programació de tota classe d'activitats: teatre, música, taules rodones, conferències, etc. Entre totes les activitats programades

17 *Ibidem*. Traducció pròpia del castellà.

18 *Juana Lobo*. Col·lecció Petit Arxiu, núm. 116. Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris, 2019. Traducció pròpia del castellà.

destacaven la Setmana Cultural, dirigida als alumnes de l'escola, i els Divendres Culturals. Aquests consistien en una sèrie d'esdeveniments oberts a la gent dels barris més propers a l'escola, que a partir del curs 1983-84 van començar a realitzar-se els divendres a la tarda amb xerrades sobre alternatives al fracàs escolar, planificació familiar, sexualitat, droga, política internacional, avortament, cultura i festa, etc. Al costat d'aquestes xerrades, també es van programar representacions de teatre, cinefòrums, concerts, festivals musicals, exposicions, actuacions de cases regionals i treballs de psicodansa i d'expressió corporal. Com assenyalaven algunes de les seves promotores: «Intentem que els actes siguin de qualitat. No es tracta de rebaixar la cultura popular, sinó de donar ocasió al fet que els nostres barris tinguin accés a programes de qualitat, amb els quals anar afinant el gust artístic i la sensibilitat».¹⁹

Les activitats eren finançades per l'administració en una tercera part, mentre que la resta era sufragada pel fons de l'escola i ajudes de la fundació de la Caixa. A aquests actes acudia una mitjana d'un centenar de persones, la qual cosa era valorada molt positivament donada la condició de barri perifèric on se situava l'escola.

Precisament aquesta aposta per dur a terme una programació cultural i artística a l'abast de la població dels barris obrers va ser el que també va inspirar el treball d'importants projectes del territori, com va ser el cas paradigmàtic de l'Ateneu Popular 9 Barris. L'activitat de l'Ateneu va complementar la de l'Escola Freire, tant en els aspectes de dinamització cultural del territori, com, sobretot, a partir de la inauguració del Lokal, la programació original del qual replicava la dels Divendres Culturals de l'Escola Freire i que, amb el temps, va acabar prenent el relleu de la mateixa, en descendir la programació cultural a l'Escola.²⁰

Finalment, un esment especial mereix la creació de «La Cultura Va de Festa», que va ser una iniciativa sorgida de l'Escola Freire en el context de la inauguració de la seva nova seu en el curs 1979-1980, amb l'objectiu de promocionar l'escola i augmentar el nombre d'alumnes del centre, atès que hi havia necessitat de legitimar davant les autoritats locals la necessitat de

19 JUNCADELLA, Rafael [et alt.]. «La escuela de adultos Freire», *op. cit.*, p. 21. Traducció pròpia del castellà.

20 L'Ateneu Popular 9 Barris va sorgir com a fruit d'una acció veïnal que va inutilitzar una planta de producció d'asfalt en les rodalies de l'escola d'adults al gener de 1977. A partir de la realització de dos grans festivals al juny de 1977 i 1978, l'activitat es va reduir considerablement fins que a la tardor de 1981 va ser represa. Per a més informació consultar la web: ateneu9b.memoria.net

comptar amb tot l'espai per a l'escola que s'acabava de construir. D'aquesta manera l'equip docent va decidir treure els tallers i les classes al parc de la Guineueta un diumenge de maig i realitzar allà les activitats que normalment es realitzaven a l'Escola. La primera edició va ser un èxit de participació, que es va traduir en la matriculació de 400 alumnes nous. Les entitats del districte es van anar sumant a les següents edicions d'aquesta jornada, realitzada el segon diumenge de maig. Així es va consolidar amb el pas dels anys «La Cultura Va de Festa» com un dels grans esdeveniments culturals de la zona centre del districte de Nou Barris. Actualment es tracta d'una jornada popular que té com a base una fira d'entitats en la qual pot donar-se a conèixer tota l'oferta associativa i cultural del districte, juntament a la que es programen espectacles culturals.

5. CONCLUSIONS

Com hem pogut veure en aquestes pàgines, la situació cultural als barris de classe treballadora del nord de la ciutat de Barcelona es va convertir al llarg de la dècada de 1970 en un focus d'atenció important per als moviments docents, en sintonia amb les demandes que els propis veïns i veïnes van anar realitzant per a obtenir el dret a una educació de qualitat en l'edat adulta. La particularitat de l'experiència de l'Escola Freire fou sens dubte el seu encaix en la dinàmica reivindicativa i cultural de Nou Barris durant almenys els seus primers quinze anys d'existència. Això anava en sintonia amb una visió de l'educació per a les persones adultes que posava l'accent en la necessitat de formar persones amb capacitat de comprendre d'una manera crítica el context social i intervenir en la realitat per a transformar-la i aconseguir una major justícia social.

En aquest sentit, l'Escola Freire va ser part fonamental i militant de l'aposta cultural que els moviments veïnals del districte de Nou Barris van realitzar a partir de finals de la dècada de 1970. Una aposta cultural que contemplava la necessitat de comptar amb recursos públics de l'administració, però que reivindicava per sobre de tot l'autonomia dels projectes culturals per decidir les seves pròpies línies de treball i enriquir el panorama cultural i la convivència d'uns barris que recentment començaven a gaudir dels mateixos drets i equipaments que la resta de la ciutat de Barcelona.

Les instal·lacions de l'Escola Freire van donar cabuda a iniciatives culturals com l'Arxiu Històric de Roquetes-Nou Barris, fundat allà al 1983. Des de

l'Escola Freire també es van promoure importants actes culturals que han perdurat en el districte, com la ja esmentada «La Cultura Va de Festa». Sens dubte, el model filosòfic i pedagògic impulsat per Paulo Freire va trobar un encaix excel·lent en les inquietuds polítiques i culturals que van animar la vida associativa de Nou Barris, durant els anys que van succeir a la dictadura franquista.

Amb el pas del temps, la renovació de l'equip docent en l'Escola Freire i la seva definitiva incorporació en l'organigrama públic educatiu de la Generalitat de Catalunya, van fer que aquesta deixés de ser un dels motors culturals del barri. Part d'aquesta activitat es va traslladar a altres equipaments del barri, ja fora en l'àmbit de la programació, com va succeir amb l'Ateneu Popular 9 Barris, com en el formatiu, com va succeir a través de la Xarxa d'Intercanvi de Coneixements de Nou Barris, situada en el Centre Ton i Guida. No obstant això, el record dels orígens de la «Freire», com és coneguda al barri, segueix viu en el districte de Nou Barris.

Imatge 1. Pancarta Escola Freire.

ESCOLES D'ADULTS DE NOU BARRIS

¡VECINAI! - ¡VECINO!

- ¿Te has sentido alguna vez acomplejada(o) por no saber rellenar un papel oficial o del banco?
- ¿Te gustaría poder echar una mano a tus hijos en sus deberes escolares?
- ¿Te apetece poner al día o ampliar tus conocimientos?
- ¿Necesitas el Graduado Escolar?
- Si en tu trabajo has de hacer exámenes para promocionar, ¿Estás suficientemente preparado?
- ¿No te gustaría aprender cosas nuevas, entender mejor el mundo que te rodea, relacionarte con otras personas?
- ¿Te gustaría.....?

Ahora tienes la posibilidad de hacer todo esto y más, de forma gratuita, si te apuntas a

¡ANIMATE! - ¡SAL DE CASA!

- ¿Conoces a alguien que no **SEPA** leer esta hoja? ¡**INFORMALE!** Te lo agradecerá.

Y además: Informática, Catalán, Inglés, Fotografía, Macramé, Psicología, Gimnasia, etc.

TOMAS MORO:
Antonio Machado, s/n. (Polígono Canyelles).
Tel. 427 2667 Horari: 3 a 8 Tarda.

PROSPERITAT:
Baltasar Gracián, 24-26 Prosperitat
Tel. 354 52 16 Horari: Mati - Tarda.

FREIRE:
Marín, 55 Verdum
Tel. 353 44 19 Horari: Mati-Tarda-Vespre.

PREINSCRIPCIÓ: Del 15 de maig al 15 de juny

Expedient n.º 356

**Artículos fumador y regalos
Carmen Vieira Conde**

ESTANCO Formentera, bloq. C. Tel. 353 5973	PART. Via Julia, 84-86, 3.º Tel. 350 8371
---	--

Imatge 2. Escoles d'Adults 9 Barris.

ESTEM A : carrer Marín, 55

TERRINING

METRO: LÍNEA 4 (grogà)
Estació Roquetes

AUTOBUSOS: 11-32-50 y 51

TELEFON : 353 44 19

"la Caixa"
CAIXA DE PENSIONS

AGÈNCIA JAUME PINET
Carrer - Jaume Pinet, 2 A.
Tel. 350 85 66
BARCELONA - 33

Els Divendres Culturals de la Freire

**PROGRAMACIÓ : DE ABRIL A
JUNY 1984**

HORA: 8 DEL VESPRE

ORGANITZA: ESCOLA D'ADULTS FREIRE

**COL·LABORA: NOVA TERTULIA I
CONSELLERIA DICTRICTE
IX NORD**

Imatge 3. Divendres de la Freire.